

NOEN FLERE TANKER OM SOSIALREPORTASJENE

I de foregående kapitler har vi sett på de ulike parter som er viktige i en analyse av sosialreportasjens form, innhold og effekt. Hver av partene har bestemte interesser og forhold til sosialreportasjene, men er også underlagt begrensninger fra det miljøet de befinner seg i.

I tillegg fra dette perspektivet, skal vi gå gjennom en del av de aktuelle problemstillingene på nytt. Denne gang skal vi prøve å strekke konklusjonene enda lenger enn vi har gjort hittil. Selv om en del av påstandene våre dermed får litt mer spekulativ karakter, tror vi dette kan bidra til å samle resultatene og til å danne grunnlag for en del hypoteser som kan nyttes i framtidige undersøkelser. I denne delen blir temaet behandlet litt grundigere enn andre, men det avspeiler nok helst de samme begrensningene.

9.1 Informantene

I Norge har vi en godt utbygd velferdsstat med et bredt spekter av sosiale tjenester og et stort antall ansatte i sosialsektoren. Stadig flere borgere mottar sosiale tjenester, informasjonen om de mange sosiale hjelpetiltak har økt, og usikkerheten innen den sosiale sektor er blitt skjerpert. Likevel er det mange som ikke er glade for møtet med velferdsstaten, enten fordi de ikke får sine krav oppfylt eller fordi de finner sin verdighet krenket når de trenger hjelp.

I en studie i Kristiansand-området fant Hoven (1981: 186–90) at «et anormale trekk ved klientenes møte med forvaltningen var en mangel på utsigbarhet om hva som kunne forventes. Denne usikkerheten var størst blant sosial- og boligklientene, som ikke sjeldent ga uttrykk for at de hadde vært utsatt for vilkårlighet, og at deres egen klientaktivitet var avgjørende for utfallet». Klientene hadde flere negative erfaringer med hjelpeapparatet. Omlag halvparten av dem hadde ikke fått informasjon om viderebehandlingen av saken, de opplevde rådgiverne som uinteresserte i deres problemer, fant kontakten ubehagelig og var lite fornøyd med behandlingen de fikk. Kontakten med hjelpeapparatet ble opplevd som problematisk, særlig av dem som hadde mest kontakt med det. Kontakten med trykkesstaten ble opplevd som noe mer positiv, særlig om det også her var kritikk, særlig av regelbundenhet og mangel på fleksibilitet (paragrafrytteri).

Thomsen (1981: 309–17) beskriver hvordan beboere i et lite saneringsstrøk opplever og vurderer sosialkontoret. Han viser til at de ressursvake klienter delvis opplever sosialkontoret som hjelpende: «I beboernes egne øyne er det ikke noe flaut å motta stønad fra sosialkontoret så lenge behovet er reelt . . .». Likevel hadde beboerne et tvetydig forhold til sosialkontoret: «Noe av grunnlaget for disse (negative) meninger og holdninger skyldtes at situasjoner som fremtvang forespørsler om hjelp ble oppfattet som uønsket og vanskelige, spesielt det å måtte gi uttrykk for ens eget nederlag ansikt til ansikt med en saksbehandler, og den overveldende avhengigheten av denne institusjonen som gjaldt i slike perioder. Selv hadde de ingen innflytelse over avgjørelser som gjaldt dem, utover det de kunne avdekke og begrunne sine behov og sin nød med, og spesielt om saksbehandleren var en del yngre enn klienten, ble relasjonen og den nærmest suverene beslutningsmyndighet hos den ene parten problematisk å avfinne seg med.»

Særlig sosialkontorets arbeid i barnevernssaker oppleves som problematisk, ifølge Thomsen. Foreldrene er redde for å miste barna sine. De ser ikke nytten av de forebyggende tiltak og det oppleves ofte som flaut å motta dem. Sosialkontoret har gjerne standardløsninger som å tilby hjemmehjelp eller daghjemsplass. Disse hjelpetiltakene oppleves ikke bare som hjelp, men også som kontroll: «Noen av disse (tilbud) avspeiler klart sosialkontorets behov for innsyn og kontroll med mottakerens situasjon og privatliv». Foreldrene oppfatter ofte tilbud om daghjemsplass som et ledd i en planlagt fosterhjemsplassering. Dessuten viser Thomsen hvordan klientens forhold til omgivelsene spiller inn på villigheten til å ta imot hjelp. Han viser til at en mor stilte seg negativt til tilbud om hjemmehjelp. «En slik godtakelse ville representere en kapitulasjon fra hennes side, en utbasunert selverkjennelse som en som ikke klarte sine oppgaver i hjemmet». Hun var redd det bildet som hun hadde skapt av seg sjøl som en god mor, og som hun hadde fått akseptert i strøket, ville rakne og dermed ville noen av hennes viktigste relasjoner med de andre beboerne bli vanskeligere.

Hvis det er mange som opplever sosialetaten slik, kan det være godt å ha en avis å ty til om det trekker sammen til en konflikt. Men det er bare få som oppsøker avisen med klage over sosialkontoret. Informantens syn på hjelpeapparatet er en nødvendig, men langt fra tilstrekkelig betingelse for å stå fram.

Noen av ankepunktene mot hjelpeapparatet vil nok oppleves som mindre betydningsfulle, eller som nødvendige minus en må ta med i forsøket på å oppnå en ytelse. Flere av de negative erfaringer som Hoven fant vil nok oppleves som mindre viktige, spesielt hvis klienten ellers har fått de ytelsene det var behov for. Også beboerne i saneringsstrøket som Thomsen beskriver, oppfatter en del av det negative i relasjonen med sosialkontoret som noe som blir veiet opp av de ytelsene sosialkontoret skaffer i en vanskelig periode – selv om det er grenser for hva som kan aksepteres.

Dette betyr at det ambivalente forhold de fleste av oss opplever i forhold til det sosialpolitiske hjelpeapparatet, også gjør oss ambivalente til hvor mye kritikk vi kan tillate oss å komme med. Grensene for hva som er akseptabel atferd i

hjelpeapparatet er flytende, fordi de som skal tildele oss ytelser også er de som skal kontrollere om vi er berettiget til disse ytelser. De skal være både milde og strenge med oss på samme tid. I slike situasjoner ser man seg ofte om etter et referansepunkt som kan avgjøre om kritikken er legitim eller rettfærdig. Referansepunktet kan enten være absolutte standarder, hvor vi for eksempel har rett til ytelser, eller det kan andre mennesker som mener det samme som en selv. Men pressen kan også være et slikt referansepunkt, fordi avisene gjennom sine sosialreportasjer har signalisert hvor langt man kan gå i kritikken av det sosialpolitiske hjelpeapparatet.

De ulike hjelpetiltak vil oppfattes forskjellig av forskjellige befolkningskategorier, og derfor vil de også bli rammet av forskjellige typer kritikk. Å henvende seg til sosial- eller boligkontoret oppleves nok fortsatt av mange som «å gå på fattigkassa», mer enn som rettmessige krav. Dette henger delvis sammen med den historiske utviklingen av hjelpetiltakene og med strukturen av de ulike etatene.

Trygdeetatene er mer rettfærdighetsorientert, men mange føler seg nok avmektige overfor det store byråkrati. Wadel (1978) gir en overbevisende skildring av hvordan trygdemottakere (særlig uføre- og arbeidsledighetstrygdete) kan få rettfærdighetsproblemer med å forklare sine stønadsbehov i et samfunn der arbeid er en viktig verdi.

Barnevernsområdet er langt det mest følelsesladde. Familiens enhet står sentralt i norsk kultur, og i de fleste situasjoner vil det være lett å argumentere for foreldremyndigheten og at barn har det best hos foreldrene – i alle fall inntil det motsatte er bevist. Slike problemer er lettere å rettfærdiggjøre overfor seg selv og andre, fordi innblanding i den private familiesfære av de fleste blir oppfattet som klanderverdig. Det er kanskje også derfor disse problemer oftere kommer i avisen.

For at klientene skal kontakte pressen må de derfor ha en opplevelse av at deres problemer er legitime og kritikken relevant. Men de må også ha et bestemt bilde av pressen. Pressen som helhet eller en bestemt avis må oppleves som tilgjengelig, interessert i problemet og innflytelsesrik. Opplevelsen av pressen som tilgjengelig vil både være basert på tidligere erfaringer med pressen og med avisens «image» og sosialpolitiske profil. De som har kommet til orde i massemedia før, vil lettere kunne ta kontakt igjen. Vi har sett at forholdsvis mange av informantene i sosialreportasjene hadde tatt kontakt med massemedia før – det dreide seg faktisk om halvdel. Denne andelen er langt høyere enn de tallene som er funnet for befolkningen generelt.

Avisene på sin side prøver å forsterke bildet av at de er tilgjengelige også for den vanlige kvinne og mann, ved å innføre systemer for belønning av tips fra publikum, som for eksempel 1000 kroners-tips. Også VG's faste spalte «VG hjelper deg» er ment å vise leseren at vanlige folks hverdagsproblemer kan være viktig stoff.

Ressurssterke og ressursvake vil oppleve avisenes tilgjengelighet forskjellig. De ressurssterke vil oftere ha erfaringer med å takle nye, ukjente situasjoner. De ressursvake har pr. definisjon ikke mange strenger å spille på, hverken når det gjelder tidligere kontakter med pressen, eller samhandlingen med mellomklasse-

journalister som ikke snakker samme «språket». De ressurssterke vil dessuten gjerne kjenne til andre mulige påvirkningskanaler enn pressen og kan dermed bruke pressen mer selektivt. Motforestillinger mot å bruke pressen i sosialsaker vil antakelig være større hos ressurssterke, som på mange måter har mer å skjule. Men dette vil gjerne være avhengig av hvilken legitimitet kravene har og hvor mye av privatlivet som kommer fram. Det viser seg da også at de ressurssterke oftere tar opp de mer prinsipielle sidene med problemet enn den personlige totalsituasjonen, og dermed får en mindre del av privatlivet offentliggjort.

Disse forholdene er med å bestemme hvilke problemer som kommer i avisen. Noen informanter henvender seg til pressen med det samme de føler seg utsatt for en eller annen form for urett fra myndighetenes side. Trekk ved disse informantene er at de er media-vant, dvs. de har hatt kontakt med pressen før. Et viktig moment for disse informantene er at de klarer å vise urett gjennom reportasjen – å få endret egen situasjon er gjerne underordnet *viktigheten av å få synliggjort problemet*. Å få endret egen situasjon er derimot hensikten med henvendelsen fra de informantene som bruker pressen som «siste utvei» i en serie konflikter med hjelpeapparatet. Henvendelsen kommer her når andre forsøk på å få avgjørelsen omgjort innen etaten, har slått feil. Saken har gjerne vært klaget på og er på mange måter fastlåst fra informantens synsvinkel. I hovedsak er det ressursvake informanter som bruker pressen for å få løst slike problemer. Ressurssterke informanter derimot bruker pressen langt mer strategisk – gjerne sammen med andre virkemidler. Tidspunktet for å oppsøke pressen er i slike tilfeller tilpasset forholdene i saken ellers. Tidsperspektivet kan her være forholdsvis langt, dvs. framstøtet i pressen forventes ikke å gi resultater direkte, men vil bidra til synliggjøring av problemer som i neste omgang kan prøves endret via andre veier.

Selv om informantene har ulike interesser når det gjelder hva de vil oppnå med reportasjene har de nokså like interesser i forhold til journalisten, nemlig at alle vil deres synspunkter skal komme fram i reportasjen. Presentasjonen av problemet overfor journalisten vil inneholde de elementer som informanten synes er viktige og som er opplagte ut fra informantens forståelse av problemet. I de tilfellene hvor informanten prøver å løse sine individuelle problemer vil hun/han presentere sin individuelle situasjon på en måte som understreker det spesielle, mens de informanter som prøver å ta opp det prinsipielle i saken vil prøve å begrense det spesielle i den individuelle situasjonen.

9.2 Journalistene

Journalistenes interesser faller sammen med informantenes under forutsetning av at journalistene ikke bruker den informasjonen som informantene kommer med til å skrive en reportasje som går *imot* informantens krav. Dette er en forutsetning som ikke uten videre er opplagt. Reportasjer som går imot interessene til mottakere av sosiale ytelser er det lite av i Norge. Vi er stort sett blitt spart for trykkehetsreportasjer illustrert med konkrete eksempler. Slike reportasjer forekommer

derimot ikke sjelden i England (Golding & Middleton, 1982) og i Tyskland (Henkel & Pavelka, 1981). Walraff dokumenterer dessuten mange eksempler på at Bild-Zeitung misbruker sine informanter og deres opplysninger (1978, 1980).

Hittil har det vært tradisjon for at norske journalister har vanskelig for å akseptere reportasjer som åpent går imot «de svakeste samfunnsgrupper». Det innebærer ikke at dette aldri skjer, men en systematisk hets mot bestemte svakere grupper vil nok være tungt fordøyelig for journalistmiljøet.

Golding & Middleton mener at de engelske trygdehetsoppslagene gjenspeiler den voksende skepsisen til velferdsstaten – en skepsis som har historiske rotter og som er blitt aktualisert i den økonomiske krisen som har rammet landet. Men denne forklaringen er nok for lettvint, for kritiske «anti-sosialreportasjer» var vanlige lenge før den økonomiske krisen. Forståelsen ligger heller i de sterkt heterogene britiske og tyske samfunn sammenliknet med det homogene norske samfunn. Skepsisen til velferdsordningene finnes selvfølgelig også i Norge (Ericsson, 1975), men velferdsstaten har likevel ganske stor oppslutning (Kolberg & Pettersen, 1981). Det var tilløp til «trygdehets» i pressen i 1973 (som en uheldig sosialminister tok initiativet til), men den møtte heftig motstand og ebbet etterhvert ut. Men det er ikke usannsynlig at vi igjen kan få en ny trygdehetsflom i pressen, dersom de ny-konservative angrep på velferdsstaten får vind i seilene. Det ligger latente negative følelser mot velferdsstaten og mot mottakere av sosiale ytelser som alltid kan mobiliseres.

Situasjonen i dag er at journalistene stort sett skriver i samsvar med de kravene informantene stiller til hjelpeapparatet, og så heller sorterer ut henvendelser hvor de ikke er enige i informantens syn. Kriteriene for utvelgelsen er ikke alltid enkle å påvise. Journalistene ønsker seg «godt stoff» – hva nå det er – og de ønsker seg stoff som kan skape debatt. Sundkvist hevder at før var det ukomplisert å generalisere fra enkelttilfeller, fordi reportasjene var resultatet av «en intens innlevelse i enkeltskjebner og en tilsvarende evne til å formidle innlevelse». Men han legger til: «Det er et stort sprang fra den opprinnelige reformatorisk betonte behandling av enkelttilfeller til den behandling de nå gjøres til gjenstand for i massemedia.» (1972: 36). Det er selvsagt ikke utelukket at enkeltreportasjer også i dag kan føre til store diskusjoner og eventuelt endringer. Drømmen er Gro-saken, som førte til at Regjeringen la fram et handlingsprogram, og at det ble reist rettsak mot pleierne og psykologi-studenten (Engen, 1976). Men for journalisten er problemet med slike diskusjoner og de påfølgende initiativ at det ikke er lett å styre dem i «gunstig» retning, og få til den ønskede sosiale endring. Når først ballen er på banen har journalistene ikke lenger kontrollen.

Journalistenes atferd er imidlertid ikke bare preget av felles interesse med informantene. De fungerer også innenfor avisen og et pressemiljø, som delvis utvider deres muligheter, delvis pålegger dem begrensninger.

I vurderingen av den konkrete saken må journalisten ta forskjellige hensyn. Vi har blant annet sett at reportasjen må ha et poeng, eller som en av journalistene sa, en må ha en «knagg» å henge stoffet på («one of the most important factors for selecting a topic is the sensational 'peg'», Eurosocial, 1976: 11).

Poenget som reportasjen bygges omkring har med saksbehandling og beslutninger å gjøre. Det er disse to problemstillinger som står sentralt i reportasjene – hvordan beslutninger framkommer (for eksempel påvisning av saksbehandlingsfeil) og hva slags konsekvenser de har. De andre forhold som informanten opplever i forhold til hjelpeapparatet kan gjerne være med i reportasjen for å forsterke poenget, men ingen av reportasjene tar for eksempel utgangspunkt i at informanten opplever det å søke om en ytelse som ydmykende. Mange av de problematiske forhold som Hoven beskriver (1981) vil ikke komme med i reportasjene. Det kommer også lite fram om saksbehandlerens person i reportasjene, selv om flere informanter overfor oss framførte argumenter mot saksbehandlerens opptreden. Det skulle forundre oss om de ikke også gjorde det overfor journalistene. Slike personlige opplevelser og vurderinger er viktige for informanten, men blir avvist som «usaklige» av journalistene. Det er standarder for hvordan kritikken bør holdes på et «anstendig» nivå, og det er standarder for hvordan man unngår et injuriersøksmål mot avisen.

Inn i vurderingene kommer også det vi kan kalle et «urettferdighetskriterium», eller sagt på en annen måte: Spørsmålet om hvor legitime klagen er. Urettferdighet er det imidlertid ikke noen konkret definisjon på. Journalisten tar i betraktning både de prinsipielle sidene ved spørsmålet og informantens personlige forhold, slik at mange dimensjoner trekkes inn. Dette kommer til uttrykk i de argument-elementer vi har sett brukt i reportasjene. Ettersom informanten i de fleste tilfeller vil understreke nettopp personlige elementer i sin framstilling for å få journalisten interessert, vil det ikke by på noe problem å trekke disse fram i reportasjen. Problemene oppstår der informanten går ut med slike argumenter, men nekter å la dem bli brukt i reportasjen. Ressurssterke informanter som vil belyse de prinsipielle sidene ved saken vil som regel nekte å utlevere denne typen personlige opplysninger til journalistene.

I vurderingen av problemet må journalisten også ta i betraktning avisens policy, personlige preferanser og i hvilken grad problemet har originalitet, dvs. ikke er blitt tatt opp like før. Det varierer fra avis til avis hva som aksepteres av redaksjonen og policyhensyn blir veiet mot stoffets muligheter. Personlige interesser vil variere fra journalist til journalist, men også originalkriterier er flytende og kan veies opp av andre hensyn. Alle disse hensyn vil informanten ofte ikke være kjent med.

De klareste konflikter som kan oppstå i en intervju-situasjon mellom journalist og informant er konflikten om anonymitet. Særlig når det dreier seg om bruk av bilder. Vi så at en del av informantene følte seg lurt på dette punkt. Fra et journalistisk synspunkt er bruk av informanter som står fram med navn og bilde en fordel. Dette gir både en bedre innlevelse for leseren og kan brukes til å vise at historien ikke er oppdiktet. (Delvis kan det avlaste redaksjonen fra det ansvar den har for en injurierende tekst.) Imidlertid er heller ikke journalistene bestandig interessert i å bruke informantens navn og bilde, særlig i de tilfellene hvor det er fare for at reportasjen på en uheldig måte kan slå tilbake på informanten og hvor journalisten kan anta at informanten selv ikke er klar over det. Men krav om

anonymitet kommer helst fra informanten, og har lettest for å bli akseptert fra de informanter som klarer å hevde sine rettigheter. Det samme gjelder for gjennomlesning av manuskriptet. De ressurssterke krever vanligvis gjennomlesning, men noen journalister tilbyr også ressursvake informanter gjennomlesning.

Disse forhold fører til at bestemte problem-områder blir dekket i avisen gjennom sosialreportasjer, mens andre ikke kommer fram. Journalistene er stort sett passive når det gjelder å ta initiativ til reportasjer og tar i utgangspunkt hva andre har å tilby. Avgjørelsen om å skrive om en bestemt sak er av adhoc karakter, dvs. det er dagsaktuelle omstendigheter det tas hensyn til i bedømmelsen av om saken er godt stoff. Dermed blir det også gjerne det aktuelle i saken som kommer fram i reportasjen. Avisene unngår dermed å ta stilling til de generelle problemene som blir tatt opp og viser ikke faste grenser for hva som kan aksepteres av sosiale forhold i samfunnet. På den måten personifiseres og ufarliggjøres en del av problemene ved at det skrives om ekstreme enkelttilfeller.

Informantene er i stor grad enige i avisens beskrivelse av deres problemer, slik at *pressen gir et riktig innblikk i deres liv*. Ettersom journalisten tar utgangspunkt i informantens framstilling av saksforholdene og luker ut de sakene hvor denne framstillingen ikke holder mål, er dette ikke overraskende. De fleste informanter vil gjerne understreke det spesifikke i situasjonen, og i de tilfeller hvor de er ute etter en prinsipiell vurdering unngår de å gi journalisten innsikt i de private forholdene som gjør situasjonen spesiell. Akseptering av saken vil derfor basere seg på om det generelle i framstillingen er godt stoff. Ettersom det her gjerne dreier seg om ressurssterke informanter vil – etter journalistens syn – poenget i reportasjen ikke bli styrket ved at en skriver om informanten som ressurssterk. Er informanten ressurssvak er dette et argument i seg selv. I de tilfellene informanten er ressurssterk, blir omtale av sosioøkonomisk posisjon gjerne utelatt. De fleste konflikter mellom journalist og informant preges av mer underordnede spørsmål, og informantene kritiserer heller detaljer i beskrivelsen, bilder, overskrift ol. enn på de store trekk i reportasjen. Bare i noen få tilfeller har informanten følt seg virkelig hengt ut, med alle de vanskene det kan medføre.

Informanten har ingen kontroll hvis journalisten ikke leser opp manuskriptet før det går i trykken, og informanten har aldri kontroll over bilder og overskrifter. At informanten har mulighet til å reagere i form av leserbrev eller motinnlegg, vil bare i liten grad rette opp de skadene som eventuelt allerede er gjort. Klage til Pressens Faglige Utvalg er enda mindre aktuelt, for hvem forventer at en, særlig ressurssvak, informant er villig til å rippe opp i sårene ved å gjennomgå samme oppstyret på nytt?

Dette er en del av journalistenes makt. Men det pålegger dem også et ganske stort ansvar, både når det gjelder å være varsom med å beskrive informantens situasjon og ved innhenting av tilleggsopplysninger. Kravet om gjennomlesning av manuskript kan ses som et minimumskrav for å forhindre at informanten får negative opplevelser etter reportasjen.

9.3 Mellomleddet

Mellomleddet er den personen som tar initiativ til en sosialreportasje som omhandler en annens problemer. Det var overraskende mange reportasjer som startet gjennom initiativ fra slike mellomledd. Her får vi inn en part som har andre interesser enn både journalist og informant. Vi har skilt mellom tre typer mellomledd, alt etter hvilken relasjon de har til informanten. De *private* mellomledd tar initiativ til reportasjen fordi de kjenner informanten og er opptatt av å løse dennes problem. Om disse private mellomleddene har egeninteresse i problemet eller bare tar kontakt utfra medfølelse med informanten, gjør ingen særlig forskjell ettersom de bare etablerer kontakten og ikke deltar aktivt i resten av prosessen.

Mellomleddet som er aktivt *medlem i en interesseorganisasjon* nøyer seg også av og til med å kontakte pressen uten å gjøre noe mer. Andre deltar i prosessen, blir selv intervjuet eller har egne innlegg i avisen. Hensikten med å ta kontakt er særlig synliggjøring av en del problemer som i neste omgang kan tas opp av organisasjonene vis-à-vis de politiske myndighetene. Ikke i *noen* av tilfellene krevde disse mellomleddene anonymitet for informanten eller at informanten skulle lese gjennom reportasjen før den kom i avisen. I et av tilfellene ble informantens interesser såpass tilsidesatt at mellomleddets uttalelser dominerte reportasjen. Her uttalte mellomleddet seg «på vegne av» informanten, som ikke var enig i uttalelsene.

Mellomledd som selv *tilhører hjelpeapparatet* er mye mer forsiktig med å skyve informanten foran seg. De har en yrkesetikk som begrenser hva de kan tillate seg med hensyn til å utlevere klienten til offentligheten. Disse mellomledd er ressurssterke, har gjerne hatt en del kontakt med pressen før, og krever på vegne av informanten (og seg selv) av og til anonymitet og i alle fall gjennomlesning av manuskript. Interessen som disse mellomledd har av å kontakte pressen er ikke bare å synliggjøre problemene, men også å legge press på andre etater som i deres øyne står i veien for en løsning for klienten.

Som ordet mellomledd antyder, sørger disse for at journalisten får forbindelse med potensielle informanter som ellers ikke ville ha gått til pressen. Dermed påvirker de også det spekter av problemområder som kommer fram gjennom sosialreportasjer. Mest aktive er mellomleddene når det gjelder informanter som har problemer med kommunale boliger og informanter som er på institusjon. En del meget ressursvake informanter, som ellers ville ha vært dårlig representert i sosialreportasjene, kommer til orde gjennom mellomleddenes formidling.

Men noen rekker aldri fram, og visse problemtyper er underrepresentert i sosialreportasjene. Vi vet ikke om det er fordi de som har problemer ikke kontakter pressen selv, eller det er fordi pressen ikke aksepterer dem. De har heller ikke mellomledd som kontakter pressen eller rekker fram til pressen. Under forutsetning av at mellomleddene ikke er like ressursvake som den potensielle informanten, vil det være urimelig å anta at bestemte problemområder avvises systematisk av avisen. Journalistene reagerer ut fra sakens spesifikke innhold mer

enn type problemområde. Mer sannsynlig er det at bestemte grupper ikke har mellomledd som tar opp deres problemer med pressen. Vi tenker her særlig på visse typer sosialhjelpklientell som vi har funnet få reportasjer om. At ikke disse kommer fram i pressen betyr ikke at de ikke opplever problemer med hjelpeapparatet. Det er heller så at de på en eller annen måte ikke når fram og, i tråd med det vi sa ovenfor, ikke har ressurssterke fortalere som kan ta opp deres problemer og framstille deres problemer på en for pressen akseptabel og brukbar måte. De har ikke interesseorganisasjoner som kan bringe enkeltsaker fram i offentlighetens lys. Og de har heller ikke forsvarere innenfor hjelpeapparatet som tar opp deres problemer vis-à-vis andre etater. En annen forklaring, som ikke utelukker den første, er at problemene disse klientene opplever vanskelig lar seg legitimere, verken overfor klientene selv eller overfor pressen.

9.4 Forvaltningen

I reportasjene er det forvaltningen som er motpart, dvs. det er forvaltningen som først og fremst blir kritisert i reportasjen. Forvaltningens kontakt med produksjonen av sosialreportasjen er ofte perifer. Journalisten vil gjerne kontakte saksbehandlerne for å få mer opplysninger i saken. Noen ganger vil saksbehandlerne være villige til å kommentere informantens uttalelser, mens de i andre tilfeller vil henvise til taushetsplikten.

Noen særlig egeninteresse i at reportasjen blir trykket, har forvaltningen ofte ikke, selv om det også er grupper innen administrasjonen som er interessert i å synliggjøre sine problemer på denne måten. Det de eventuelt er interessert i, er at deres synspunkter kommer fram – synspunkter som vanligvis er av mer generell karakter enn de informanten kan framføre. Under henvisning til regelverket, til at mange andre står i samme eller enda verre situasjon enn informanten, og til politiske prioriteringer, vil de prøve å vinne gehør for sin handlemåte.

Sosialreportasjer som kommer med kritikk av etaten, oppleves som ubehagelig av saksbehandlerne som føler seg utsatt for press. En måte å redusere presset på er å imøtekomme klientens krav. Men det kan medføre andre konsekvenser som er minst like ubehagelige for den framtidige saksbehandling, og etaten vil ikke uten videre se denne løsningen som den mest hensiktsmessige.

Når problemet eller konflikten mellom etaten og klienten er blitt offentliggjort i avisen, vil saksbehandleren gjerne oppfatte situasjonen slik at den «offentlige opinionen» står på klientens side. Presset blir dermed større enn om klienten hadde stått alene. Dette skaper et stort behov hos saksbehandleren for å forsvare avgjørelsen, både utad overfor publikum og innad overfor andre deler av forvaltningen.

De forskjellige etatene er bygd opp på ulik måte, avgjørelsene tas på ulike premisser, og omgivelsene har ulike holdninger til etatene og deres arbeid. Disse forhold bringer store variasjoner inn i den måten saksbehandlerne møter kritikken i sosialreportasjen på, og den måten de legitimerer overfor seg selv og andre

hvorfor de ikke kan endre sine avgjørelser. For som vi før har sett, så er det de færreste avgjørelser som blir påvirket av reportasjene.

Vi sa tidligere at sosialreportasjene synes å ha den største effekt der hvor motparten er uforberedt, liten eller svak, og informantens krav dertil er beskjedne. Jo større motparten er, jo bedre organisert den er, og jo mer omfattende og prinsipiell informantens krav er, desto mindre sannsynlighet er det for at reportasjen vil ha noen betydning (kap. 6). Vi kunne også ha sagt det på en annen måte. Vi kunne ha sagt at jo mer synlig etaten er og jo mindre beskyttet den er, desto vanskeligere vil den ha for å avverge effekten av sosialreportasjene. Dette skal vi utdype noe nærmere i det følgende.

I vårt materiale kan det se ut til at kommunenes størrelse har noe å gjøre med mottakeligheten for sosialreportasjene, slik at hjelpeapparatet i de mindre kommunene lettere lar seg påvirke. I de mindre kommunene sitter det også mindre ekspertise og etatene er mindre byråkratiske. Begge disse faktorer har betydning. Men i de mindre kommunene er også *synligheten* større, både med hensyn til hvem som er klientell, hvem som er saksbehandler og hvordan saksbehandlingen foregår.

Det er først og fremst de større avisene som lager sosialreportasjene. Lokalavisene har vært mer tilbakeholdne med pågående sosialreportasjer, selv om det er disse avisene som sannsynligvis ville få størst gjennomslag med sine reportasjer, i alle fall i første omgang. I neste omgang ville den lokale kontrollen sette inn på en måte som ikke er mulig i mindre gjennomsluktige samfunn. Det er lang tradisjon i Norge for at sosiale problemer skal løses på lokalt nivå og lokalsamfunnet har alltid spilt en viktig rolle i å definere hvem som skal få lov til å være klienter og hvilke problemer som skal utløse offentlige ytelser, jfr. lov om sosial omsorg.

Lokalpressen i de mindre samfunnene står i en annen posisjon, og oppfattes på en annen måte enn de store Oslo-avisene. Lokalpressen er en del av «oss», og står derfor ikke fritt til å kritisere lokale forhold. Den er også avhengig av lokalsamfunnsmedlemmene og av å bli oppfattet som lojal overfor lokalsamfunnet. Dermed blir det vanskelig for lokalpressen å ta opp konflikter som kan virke splittende. Ettersom riksavisene har en skjev geografisk spredning av sine reportasjer vil en utilgjengelig lokalpresse føre til at medlemmer av mindre lokalsamfunn har begrenset mulighet til å ta opp i pressen personlige problemer med hjelpeapparatet.

Av og til ser en at lokalpressen trykker sosialreportasjer. Delvis skjer dette i forbindelse med reportasjer i riksavisene hvor lokalavisen følger opp riksavisens reportasjer. Men lokalpressen omskriver da gjerne reportasjen, slik at den blir mindre polariserende og konfliktfylt. Den omarbeides til lokalsamfunnets toleransenivå, så å si.

Ved gjennomgangen av sakene i utvalget er vi kommet over få sosialreportasjer som lokalpressen selv har tatt initiativet til. Samtlige er blitt skrevet av forholdsvis unge, idealistiske journalister som prøvde å utføre pressens kritiske kontrolloppgave også i lokalsamfunnet. Saksbehandlerne, særlig på sosialkontorer i små

kommuner, refererte i våre samtaler gjerne til slike reportasjer. Ifølge saksbehandlerne, gikk de ofte langt i å anklage hjelpeapparatet. Noen tillopp til slike reportasjer var blitt stoppet i redaksjonen i lokalavisen. I andre tilfeller hadde sosialkontoret brukt sine kontrollmuligheter og innbudt til møte hvor de fremla sosialetatens syn på situasjonen. Dette hjalp, ifølge saksbehandlerne.

Men også saksbehandlerne blir kontrollert ved at høyere myndigheter innen kommunen reiser interesse for saker som blir tatt opp i pressen. Sosialreportasjer om problemer i mer gjennomnsiktige samfunn medfører nemlig oftere at saksbehandleren eller etaten får henvendelser fra høyere hold i kommunen ved at kontorsjefen eller ordføreren ber om en nærmere redegjørelse i saken. Slike redegjørelser blir gitt, men henvendelser fører ikke til at saksbehandleren eller etaten pålegges å endre de beslutninger de har tatt. Saksbehandlerens framstilling av sakene er i alle disse tilfellene blitt godtatt av overordnede. Reportasjen fører dermed ikke til at lokalsamfunnet blir splittet og at saksbehandleren blir utpekt som syndebykk. Det ser derimot ut til å være en stor grad av solidaritet mellom lokalsamfunnet og forvaltningen. Dette betyr ikke at avisreportasjen ikke har virkning, men denne ligger heller i at saken framskyndes. Det blir en del fornyet aktivitet i sakene og iverksettelse av tiltak som allerede er bestemt, skjer raskt – antakelig raskere enn uten reportasje. Skal vi være dramatiske kan vi si at lokalsamfunnet mobiliserer sine krefter for å avvise unødig innblanding i håndteringen av sosiale problemer, fordi lokalsamfunnets synlighet ikke tillater det å ignorere reportasjene like grundig som man kan gjøre det i de noe større sosiale enheter.

En annen forskjell mellom Oslo-avisenes og lokalavisenes behandling av sosialreportasjer, ligger i at journalisten som kommer utenfra ikke sitter inne med like mye bakgrunnsopplysninger som lokaljournalisten. Dette kan slå begge veier. Det kan være en fordel for journalisten å ha kjennskap til flest mulig opplysninger i det enkelte tilfellet for å unngå at saken framstilles altfor ensidig. Men lokalt kjennskap til informanten og hennes/hans problemer kan også ha sine negative sider. Selv om samfunnet er gjennomnsiktig og alle har en «sosial biografi», vil informasjonen som samfunnsmedlemmene sitter inne med om hverandre være begrenset – kanskje en kan si det danner seg myter om personene som det er vanskelig å skjære gjennom. Der hvor både journalisten og sosialetaten har kjennskap til og reagerer ut fra den samme myten om klienten/informanten, vil journalisten lettere akseptere sosialetatens vurdering av situasjonen uten å se kritisk på den. Sammen med de andre kontrollene som legges på lokalpressen, er det derfor fare for at den lokale pressen lettere blir «forvaltningsvennlig», slik at vi kan få sosialreportasjer med motsatt fortegn. Lokalavis-journalistens behov for et godt forhold til de enkelte saksbehandlerne og kommunens administrasjon, vil lett kunne trekke i samme retning.

I noen av etatene er den interne kontroll såpass sterk at sosialreportasjer, klientkritikk og synlighet gjør lite fra eller til. Trygdeetaten er nok den mest ugjennomtrengelige i så måte. Denne etaten er bygd på hierarkisk-byråkratiske prinsipper der regelverk, regeltolkning og likebehandling står sentralt. Budsjette-

ne må selvsagt holdes også her, men kan ikke brukes som argument for å avslå enkeltsaker – trygdeytelser tilstås når en person oppfyller de kriterier som er bestemt i regelverket. Å kontrollere om det enkelte tilfellet oppfyller kriteriene, blir hovedoppgaven i enkeltsaker. Regelverket blir oppfattet som gitt og også skjønnet forsøker man å systematisere i forhold til underregler (jfr. prinsippvedtakarkivet i Rikstrygdeverket). Kontrollen av den enkelte funksjonæren ligger i etatens byråkratiske oppbygging og saksbehandlerrollen, mens kontrollen over institusjonen ligger hos de bevilgende myndighetene gjennom budsjetter og prinsippvedtak i ankesaker i Trygderetten. Slik systemet er innrettet, gir det små muligheter til å få endret en avgjørelse uten at ny informasjon trekkes inn. I de konkrete trygdesakene var det da også bare ny informasjon som kunne rettferdiggjøre endrede beslutninger som følge av avisreportasjer. Budsjettspørsmål ble ikke brukt som begrunnelse for en avvisning. Taushetsplikten ble definert som en del av saksbehandlerrollen og den satte grenser for hva saksbehandleren kunne forsvare seg med utad.

Bare i de største kommunene er sosialetaten byråkratisert. Saksbehandlerrollen er mye vagere enn i trygdeetaten og det er stort rom for skjønn. Kontroll av sosialkontorets virksomhet ligger langt på vei i omgivelsenes rammer for hva som er viktig og rettferdig. Grunnlaget for vurdering av hvilken hjelp klienten skal få, er klientens totale situasjon. Sosialarbeidere bruker en god del av sin tid til de ressursvake klienter. Men de er begrenset i sin virksomhet fordi sosialetaten mange steder er en «svak» etat som har vanskelig for å få ressurser til klientarbeidet. Sosialarbeidere opplever mange ganger skepsis fra klienter som finner hjelp fra sosialkontoret som nedverdiggende, og undertiden truende. Men i sosialarbeiderideologien ligger det også at saksbehandlere ofte identifiserer seg med klienter og deres behov. Så hvordan påvirker dette deres reaksjoner på sosialreportasjene?

I de konkrete sosialreportasjene vi har fulgt, har sosialkontoret vært involvert i ulike typer saker. I de to tilfellene hvor sosialkontoret ble kritisert for ikke å ha skaffet lokale tilbud for institusjonspasienter, ble avisreportasjens krav avvist under henvisning til at ordningen ville bli for dyr. At reportasjen kom i avisen ble vurdert som positivt og i begge tilfellene prøvde sosialkontoret å komme fram til en bedre løsning hvor både fylket og kommunen kunne bidra. Disse løsningene ble avvist av fylkene, men sosialkontorene var aktive i å sikre en midlertidig løsning mens nye alternativer ble prøvd. Også i tilfellene hvor hjemmehjelpsordningen ble kritisert i reportasjen, spilte budsjettmessige argumenter en stor rolle. Dette skyldtes ikke at informantens individuelle situasjon var ressurskrevende, men konsekvensene av endrede regler ble vurdert som altfor store. Også i disse tilfellene mottok informanten mer adhoc hjelp fra sosialkontoret, mens sosialstyret og sosialsjefen i ett av tilfellene var med på å få til endring i regelverket som til slutt endret informantens situasjon i positiv retning.

Den relative åpenhet i sosialetaten gjelder imidlertid ikke barnevernssaker hvor reaksjonene var helt annerledes. Her henviste saksbehandlerne hyppig til taushetsplikt. Barnevernsarbeidet opplever et dilemma som ikke bestandig

kommer klart fram. De oppfatter ikke foreldrene, men barna som sine klienter. Det er barnas interesser de må ivareta – ofte nettopp overfor foreldrene, som er de som går til avisene. Denne lojaliteten gir dem vansker, og de beskytter både barna og seg selv bak taushetsplikten. Noen av dem prøver å stoppe reportasjen før den blir trykket. Ved å fire litt på taushetsplikten og å gi journalisten stikkord om forhold som spiller inn i saken uten å gå nærmere inn på de konkrete forholdene, kan saken stoppes, særlig i de tilfellene der journalisten i utgangspunktet har en positiv holdning til hjelpeapparatet og kanskje ikke har kontrollert sine opplysninger nærmere. Men denne handlemåten virker ikke bestandig og bidrar til at en del journalister blir enda mer skeptiske til taushetsplikten og dens praktisering. I journalistenes øyne blir henvisning til taushetsplikten dermed et argument i seg selv til fordel for forvaltningen.

Har saksbehandleren benyttet seg av taushetsplikten for å unngå å kommentere informantens uttalelser, kan etaten senere stemple reportasjen som usaklig, dvs. reportasjen blir avvist fordi den ikke gjengir alle vurderinger som er utgangspunkt for avgjørelsen. I disse tilfellene blir forsvar utad vanskelig. Men saksbehandleren vil ofte oppleve å måtte forsvare sine avgjørelser innad – overfor andre innen forvaltningen eller de politiske myndighetene som har tilgang til taushetsbelagte opplysninger. Dette forsvar baserer seg da nettopp på å trekke fram de beslutningspremisser som ikke kom fram i pressen. Den videre saksbehandling blir dermed låst fordi det blir vanskelig å rettferdiggjøre en endret beslutning på et senere tidspunkt.

Boligetaten likner på mange måter sosialetaten når det gjelder rammene for handling, men den mangler en innebygd hjelpeideologi. Boligformidlingen har i de fleste kommunene alt for få leiligheter til disposisjon til å dekke det behovet som finnes. Regelverket som funksjonærene handler etter gir imidlertid flere potensielle klienter enn det er leiligheter til disposisjon. Ettersom det her er snakk om enheter som ikke kan deles, vil et begrenset tilbud føre til prioriteringsproblemer. I tilfeller hvor det ikke er gitt klare regler, vil det gjerne skapes interne regler pga. saksbehandlerens behov for sikkerhet og forsvar (Eckhoff & Jacobsen, 1960). I dette perspektivet kan vi antakelig se de argumentene som kom fram om søkerens personlige atferd – at søkeren var kranglete eller ville bli et problem for naboene – som basis for beslutninger. Slike argumenter for ikke å prioritere bestemte personer vil gjerne kunne brukes innad, mens generelle prioriteringsvansker («det er så mange som står i samme eller verre situasjon») vil bli brukt overfor publikum og presse.

Når det gjelder vedlikehold av kommunale boliger er situasjonen den at større oppussinger og restaureringer blir hindret av budsjettmessige grunner. Men her er det større mulighet til å tilføre den enkelte eiendommen litt, dvs. små utbedringer kan gjennomføres uten å ha for store konsekvenser for totalbudsjettet. Likevel føler saksbehandlerne at slike små endringer må rettferdiggjøres under henvisning til at det er kommet ny informasjon, dvs. at etaten ikke var klar over forholdene.

Boligetaten reagerer som sosialetaten på kritikk utenfra ved å henvise til budsjetter, men inntar en mye mer passiv rolle i forhold til problemene. Den prøver

ikke å endre situasjonen for klienten på lengre sikt ved å gå aktivt inn for å legge press på for eksempel kommunestyret. Dette presset blir, så vidt vi kan se det, overlatt til politiske partier.

9.5 Politikerne

Om forvaltningen i stor grad er bundet av regelverk og budsjetter, så har de politiske myndighetene større spillerom til å endre avgjørelser og prioriteringer. Påvisninger av uheldige utfall av regelverket vil som regel være et akseptert argument innenfor politiske fora, fordi regelverket forventes å være utformet for å tilfredsstille bestemte målsettinger. Dessuten kan de politiske myndighetene utløse handling ved å prioritere et saksområde og overføre nye ressurser.

Flere av sakene som er tatt opp i sosialreportasjer har både en forvaltningsmessig og en politisk side. Reportasjen som tar utgangspunkt i en minstepensjonists situasjon for å vise at minstepensjonen er alt for lav, er en politisk sak i den forstand at den bare kan løses gjennom politisk handling. Forvaltningen har her ikke mulighet til å ta beslutninger utenom regelverket. Enhver forvaltningssak vil også ha et politisk aspekt ettersom regelverket og delvis kontrollen med utøvelsen ligger under de politiske myndighetene.

Dagsordenfunksjonen som pressen har, også gjennom enkeltsaker, har sannsynligvis mest betydning for de politiske myndighetene. Meninger frambrakt i pressen virker som en slags målestokk for hva opinionen synes, som de politiske myndigheter ofte må forholde seg til uten å vite bakgrunnen for de konkrete sakene. Som Hernes (1978: 191) antyder går prosessen fra aksjon gjennom pressen til opinionen. Deretter blir spørsmålene tatt opp i de politiske fora: «Når så opinionen er bearbeidet gjennom en slik halvspontan aksjon, kan så det regulære organisasjonsverket føre stafetten videre innen det etablerte politiske systemet». På bakgrunn av de reportasjene som vi har sett gir politiske konsekvenser, kunne «innen» med fordel bli byttet ut med «inn i», dvs. reportasjen er ikke nok – det må finnes grupperinger med adgang til politiske fora som tar opp spørsmålene. Dette kan være interesseorganisasjoner eller politiske partier som kan prøve å bære fram kritikken. Likevel har vi ikke sett noen automatikk som fører til at reportasjer blir tatt opp i politiske fora. Det har krevd aktiv innsats å få problemene tatt alvorlig, noe som nok er mye lettere når en kan henvise til skikkelig «skandale» i avisene.

Hvordan sakene har nådd fram til de politiske fora er forskjellig. Vi kan skille ut tre mulige kanaler. Noen saker sto allerede på sakliste i vedkommende politiske organ, og reportasjen må betraktes som et partsinnlegg i denne diskusjonen. Dette partsinnlegget vil som regel være strategisk, dvs. parten velger ut det mest gunstige tidspunkt for å slippe løs argumentene og eksemplet i avisen for å oppnå størst mulig effekt når beslutningen skal tas.

I andre tilfeller kan en si at politiske grupperinger utnytter saker som først og fremst er blitt presentert som forvaltningssaker. Saken blir til en politisk sak i en debatt hvor partiet trekker fram den tilstanden som er beskrevet i avisen for å

framheve nødvendigheten av gjennomføring av eget partiprogram. Reportasjen leverer et nytt argument eller eksempel i den pågående politiske diskusjonen.

Den tredje kanalen er en kombinasjon av de som er nevnt ovenfor. Her er det enkeltpersoner eller organisasjoner som kontakter pressen og som samtidig prøver å få politiske partier interessert i saken – under henvisning til avisreportasjen.

At spørsmål fra sosialreportasjene kommer i politiske fora og blir diskutert der, er ikke ensbetydende med at saken endrer seg til fordel for informanten. Heller ikke trenger det medføre at regelverket blir endret. De politiske sakene som ble endret av de politiske myndighetene ble først og fremst løst gjennom budsjettmessige omprioriteringer av adhoc karakter.

9.6 Sosialreportasjer og sosial endring

En del journalister gir uttrykk for at de ønsker å bruke sosialreportasjene til å få til forandringer. En innholdsanalyse av reportasjene får ikke fram klare sosialpolitiske profiler og hvilke endringer den enkelte avis ønsker å få til. Derfor kan vi heller ikke gi noe entydig svar på om pressen virkelig har makt, eller bruker denne makten, til å flytte de sosialpolitiske frontlinjer.

Det er ingen tvil om at sosialreportasjene bidrar til en synliggjøring av den sosialpolitiske sektoren. Ved å ta opp problemer i forhold til sosialforvaltningen viser avisene aspekter ved de forventninger som eksisterer omkring sosialpolitiske tiltak. Men sosialreportasjene kan ikke sies å gi et totalbilde av sektoren ettersom de er enkeltreportasjer. Heller ikke gir reportasjene noe representativt bilde av sektoren – hvilke kriterier en enn måtte velge for representativitet (for eksempel i forhold til antall problemer, beslutninger, ressursbruk eller geografisk fordeling). Hvilke problemer som blir beskrevet er både avhengig av hvem som går til pressen og hvilke journalistiske prinsipper som danner utgangspunkt for presentasjonen av reportasjene. Våre sosialreportasjer viser konfliktsituasjoner mellom klientene og hjelpeapparatet, dvs. de viser langt på vei de negative sidene av sektoren. Det er mulig pressens totale dekning av sosialsektoren gir et mye mer positivt bilde av det som skjer. Men hvis personifiserte reportasjer har den store virkningen som journalistene tror de har, så vil det måtte skrives mange generelle positive reportasjer for å veie opp det negative inntrykk sosialreportasjene gir (positive personifiserte reportasjer finnes det svært få av).

Ved å ta opp kritikk av sosialsektoren vil reportasjene indirekte oppfordre til endring. Det blir lagt særlig vekt på minimumsstandarder som legitimering av informantenes krav. Bildet av at Norge som velferdsstat har, eller bør ha, råd til å garantere bestemte minimumsstandarder for sine innbyggere står sterkt, og reportasjene angir områder (mht. bolig, minstepensjoner, institusjoner m.m.) eller tilfeller hvor dette idealet ikke er nådd enda. Dette blir dermed potensielle områder for endring.

På den annen side har vi sett at reportasjene også gjør flittig bruk av det

spesielle i situasjonen for å fremheve sitt journalistiske poeng. På denne måten privatiseres problemene på en måte som understreker enkelttiltakene og ikke problemområder. Den implisitte oppfordring om sosial endring i reportasjene, svekkes dermed.

De aller fleste reportasjene tar opp saksområder som det har vært skrevet om i en årrekke – boligproblemer, krigspensjoner, institusjoner, etc. Disse områdene er allerede akseptert som problemer og reportasjen bidrar til å vise at de fremdeles ikke har funnet en løsning.

Tre av reportasjene i denne undersøkelsen satte søkelyset på nye problemområder. Det gjelder to reportasjer om skilte menns rettigheter overfor barna og en reportasje om funksjonshemmete som gjerne vil adoptere et barn. På det tidspunktet reportasjene sto i avisen var det ikke vanlig – hverken for aviser eller «folk flest» – å se disse områdene som problematiske (de fleste ville antakelig ikke ha kommet på at dette kunne være problemer). Framstøtet i pressen fra skilte menn, blant annet gjennom sosialreportasjer, førte til at problemene kom fram i offentligheten og har uten tvil vært medvirkende til at barneloven som trådte i kraft i 1982 åpner for delt foreldreansvar.

Et par sosialreportasjer resulterte i en mer langvarig og organisert aktivitet hvor klienter med felles problemer gikk sammen for å forandre forholdene.

Men sosialreportasjenes individualiserte framstillingsform og dette at de sjelden følges opp, inviterer ikke til denne type aktivitet.

I hvilken grad det er tilfeldig at informantene i de reportasjene som åpnet opp nye problemområdet eller fikk til organisert aktivitet var forholdsvis ressurssterke, er vanskelig å slå fast. Men er det tale om informanter som aktivt går inn for å gjøre problemområdet kjent gjennom pressen, er det rimelig å anta at disse informantene er ressurssterke, klar over pressens måte å fungere på, og vet hvordan journalistiske poeng skal understrekes.

Synliggjøring av problemer medfører også at pressen bygger opp under eller forsterker bestående stereotyper. Det klareste området er barnevernet, der reportasjene forsterker bildet av barnevernet som en kontrollinstans – de som tar barna fra foreldrene. Dette kan bidra til at foreldre som har problemer ikke oppsøker barnevernet av frykt for å bli fratatt barna. På denne måten kan reportasjen bidra til at barnevernet i mindre grad kan fungere som hjelpeinstans, også for foreldrene. En avveining av endringspotensiale ved skriving eller ikke skriving om barnevernssaker er imidlertid vanskelig å gjennomføre. Innholdet i reportasjen vil også være viktig for en slik avveining.

At pressen gjennom sine sosialreportasjer fungerer som «samfunnets vaktbikkje» har vi fått bekreftelse på. Både forvaltningen og de politiske myndighetene er svært vare for presseoppslag, men på ulik måte. Det er ikke uten videre sikkert at den oppmerksomheten som avisene gir bestemte enkeltsaker og det presset som dette medfører, både i den enkelte saken og generelt, automatisk fører til at forvaltningen fungerer bedre og at det blir tatt mer hensyn til klientens rettigheter. Presset på forvaltningen vil for eksempel kunne føre med seg en større

formalisering av saksbehandlingen, fordi det legges mer vekt på å opptre formelt korrekt enn på å komme fram til en gunstig løsning.

Vi har skilt mellom effekter som reportasjene har på forvaltningen og de effekter som de har på de politiske myndighetene. Forvaltningen lar seg i liten grad påvirke til å endre sine avgjørelser, slik at det er ikke her vi finner kimen til sosial endring. Dette innebærer også at effekten av den enkelte reportasjen ikke går ut over det individuelle tilfellet.

Effekten som sosialreportasjer har på de politiske myndighetene *kan* være større, både økonomisk og prinsipielt. Dette er et av de forhold vi ikke kan belyse gjennom våre undersøkelser. En del av reportasjene resulterte i det en kan kalle adhoc beslutninger, der den enkelte saken ble løst for eksempel gjennom en ekstra-bevilgning. Selv om konsekvensene er begrenset i slike tilfeller, vil en opphopning av slike adhoc avgjørelser føre til en beslutningsstruktur basert på enkelthendelser uten klare linjer. Det ser ut til at det er akkurat i dette området enkeltpersoner kan øve stor innflytelse ved strategisk bruk av pressen og andre kanaler. Her igjen vil de ressurssterke ha bedre muligheter til å utnytte mulighetene.

I de sakene hvor sosialreportasjer tilsynelatende har ført til regelendring har reportasjene inngått i en serie av avisoppslag og andre påvirkningskanaler, slik at det er vanskelig å bedømme reportasjens konsekvenser alene.